Het orgel in de kerk van Berghuizen, een Rijksmonument.

Het orgel
Een pijporgel is een muziekinstrument dat bestaat uit één of meer klavieren, een windvoorziening en een groot aantal orgelpijpen. Wanneer de organist een toets indrukt, zorgt een mechaniek ervoor dat er vanuit de windvoorziening lucht in één of meer pijpen stroomt. Afhankelijk van de grootte, de vorm en het materiaal van de pijpen kan een grote verscheidenheid aan klanken worden voortgebracht.

Kerkorgels
In de drie noordelijke provincies zijn veel monumentale kerkorgels. De meeste daarvan zijn te vinden in Groningen en Friesland. Ook in Drenthe is een aantal kerken met monumentale orgels, waaronder de kerk in Berghuizen.

Het orgel in de kerk van Berghuizen is het op twee na oudste kerkorgel in Drenthe. De orgels in Anloo en Meppel zijn ouder. Het orgel in de Grote Kerk van Meppel is in 1712-1716 gebouwd door Jan Harmensz. Kamp uit Berlikum, Friesland. Het Garrels-orgel in de kerk van Anloo is in 1717-1718 gebouwd door de heren Garrels en Radeker, meesterknechten van Arp Schnitger uit Groningen.

Geschiedenis Amoor-orgel
Het orgel in Berghuizen is gebouwd in 1743 door Matthias Amoor. Het jaartal 1743 kan worden afgeleid uit een opschrift op één van de luikjes van het achterschot waar de volgende tekst staat:

“1743 den 25 Febr. is dit orgel gemaakt door den hr. orgelmaker Matthias Amoor wonaftig tot Groningen, geboren tot Dansig”.

Deze Matthias Amoor werd geboren in Danzig, woonde in Oost-Friesland en vestigde zich in 1725 als orgelbouwer in de stad Groningen. Hij was een leerling van de beroemde orgelbouwer Arp Schnitger, deze leefde van 1648 tot 1719. In 1678 vestigde Arp Schnitger zich als orgelbouwer in Stade, later in Hamburg.

In 1691 kwam hij naar ons land in verband met de restauratie van het orgel in de Martini-kerk te Groningen. Arp Schnitger was een van de vooraanstaande Noord-Duitse orgelbouwers in de barokke cultuurperiode.
Matthias Amoor heeft dit orgel in 1743 gebouwd, voor de Hervormde Kerk in Raamsdonk (NB). Dat het orgel in Raamsdonk roerige tijden heeft meegemaakt blijkt uit het volgende.
Orgelbouwer van Hirtum schreef in 1793 over het orgel:
"in dit jaar vernieuwde ik de orgel in de gereformeerde kerk tot Raamsdonk in de Langstraat, die van de france nasionale soldaten van binnen in alle stukken was geslagen en ik heb die weeder in ene goede stant gebracht."

In april 1850 is het orgel voor f 890,- verkocht aan de Hervormde Kerk te Aartswoud (NH)
Toen de huidige kerk in Berghuizen in 1875 werd gebouwd is er niet direct een orgel geplaatst, er werd a capella gezongen en de voorzanger zong de liederen voor.
Deze voorzanger was onderwijzer Van Wijngaarden.
Eind 1883 gaf de weduwe van W.K. Geerts, die bij de bouw van de nieuwe kerk in 1875 f 1000,- aan de kerk had geleend, te kennen dat zij dat bedrag aan *"… de gemeente ten geschenke wenscht te geven, met het doel daarvoor een orgel te plaatsen in onze kerk".*

Met blijdschap en dankbaarheid is van een zuster onzer gemeente ontvangen de belangrijke gift van duizend gulden, om daarvoor een orgel voor ons kerkgebouw aan te koopen. Onder toebidding van den zegen des Heeren over de milde geefster, spreken we den wensch uit, dat dit goede voorbeeld navolging vinde.
Namens den Kerkeraad der gemeente Ruinerwold en Kockange,
J. GROENEWEGEN.
20 Nov. 1883.

Dit geschenk werd met "eenparige" stemmen aangenomen.

Van Aartswoud naar Berghuizen

In 1883 bouwde men in Aartswoud een nieuwe kerk en er werd besloten dat er ook een nieuw orgel moest komen.
In een advertentie in de Kerkelijke Courant in december 1883 werd het Amoor-orgel voor f 500,- aangeboden door de Ned. Herv. Kerk te Aartswoud. Ds. Groenewegen nam contact op met de kerkenraad te Aartswoud, na advies van een deskundige werden ze het eens over de

verkoop van het orgel: voor f 500,- werd de koop gesloten.
In Berghuizen moest nog een zoldering of galerij worden gebouwd als plaats voor het orgel. Toen dat klaar was, werd het orgel door schipper L. de Haan uit Medemblik voor een bedrag van f 45,- overgevaren van Aartswoud naar Berghuizen. Een gedeelte van het doophek met de lezenaar kwam ook in Berghuizen terecht.
Een ander gedeelte van het doophek en de kansel van dezelfde kerk uit Aartswoud zijn terecht gekomen in de Hervormde Kerk op Blijdenstein. Het is niet bekend wanneer dit is gebeurd, zoals ook niemand weet of deze erfenis van Aartswoud in twee kerken vlak bij elkaar, meer is dan een merkwaardig toeval.

Den 8 Juni was ons een waar genot bereid. In tegenwoordigheid van eene groote schare werd ons orgel tot gebruik der gemeente overgegeven. Sprekende over Ps. 89 : 16a wees onze Leeraar J. Groenewegen op de muziek onder Israël; beschouwde het geklank der zilveren trompetten als aanduiding van de instellingen die God Zijn oude volk had gegeven en wekte allen op om naar het geklank van Gods Woord te hooren. De heer J. Proper, neef van den heer Z. van Dijk, orgelmaker te Kampen, die ons orgel, dat tot aller genoegen is, heeft geplaatst en bij deze gelegenheid bespeelde, heeft door zijn voortreffelijk spel veel bijgedragen tot verhooging van onze vreugde.
Moge nog lang ons orgel tot eer van God en tot stichting der gemeente dienst doen.
Namens den Kerkeraad der Christ. Ger. Gem. te Ruinerwold en Koekange,
A. MIDDELVELD.

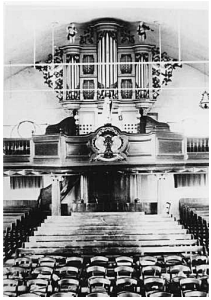

8 juni 1884 werd het orgel in Berghuizen in gebruik genomen.

Het orgel in Berghuizen is wat front en opbouw betreft gelijk aan de werken van Arp Schnitger in de kerken van Pieterburen, Noordbroek, Uithuizen en Groningen (A-kerk).

Het hoofdwerk van het orgel in Berghuizen is, voor zover bekend het enige gaaf gebleven instrument van zijn hand dat bewaard is gebleven en het pijpwerk is bijna in zijn geheel nog in originele staat.

Het orgelschild
Bij het orgel is een oud wapenschild met fraai houtsnijwerk aanwezig. Het schild sierde de orgelbalustrade tot 1951. Na de restauratie was er geen plaats meer voor het schild en het werd “opgeborgen” op de orgelgalerij. Daar wacht het op een opknapbeurt waarna het een sieraad in de kerk zou zijn.
In 1992 bij het 250-jarig bestaan van het orgel heeft Koop Pool een poging gedaan om te komen tot restauratie en plaatsing van het schild in de kerk. Dit is helaas niet gelukt.

In 2018 is het orgel 275 jaar oud, een mooi moment om na ruim 65 jaar het orgelschild te restaureren en weer een passende plek in de kerk te geven.
Het verloren gegane opschrift met de naam van de schenkers zou dan ook weer aangebracht kunnen worden, zie pagina 9.

Het orgelschild in de huidige staat, niet origineel bijgewerkt.

Restauratie
Nadat het orgel was geplaats in Berghuizen is er in de loop der jaren het een en ander aan veranderd maar toch raakte het meer en meer in verval zodat in 1951 een grondige restauratie nodig bleek.
De restauratie werd uitgevoerd door K. Doornbos uit Groningen in nauwe samenwerking met Cor Edskes, die ook het concept van de restauratie ontwierp. Er kwam een nieuw rugpositief in oude stijl op basis van het rugpositief van het Arp Schnitger-orgel in Noordbroek. De orgelkas werd ontdaan van zijn verflaag (lichtblauw met bladgoud en witte engelen) en bleef nu onbeschilderd eiken.

Het orgel was inmiddels door Monumentenzorg als een beschermd instrument aangemerkt.
Voor de restauratie van het historisch gedeelte (het hoofdwerk) werd Rijkssubsidie ontvangen.
Ondanks deze restauratie van 1951 doken in 1963 alweer gebreken op. Het mechanische gedeelte functioneerde slecht en er werd opnieuw aan restauratie gedacht. Een grondige opknapbeurt was dringend nodig maar vanwege de plannen voor verbouwing van de kerk werd hiervan nog even afgezien. Op een gemeentevergadering van 14 april 1970 werd duidelijk dat de gemeenteleden niet van het orgel af wilden.

Toch dreigde het orgel verloren te gaan voor Berghuizen toen de Commissie van Beheer (CvB) in augustus 1973, wegens geldgebrek, besloot het orgel te verkopen en een elektronisch orgel aan te schaffen. Maar de voorzitter van de kerkenraad wees erop dat door de gemeente besloten was niet te verkopen en daar bleef het bij. Na nog enig “gemurmureer” legde de CvB zich daar toen bij neer.

Onder leiding van enkele orgelliefhebbers werd er een rondgang onder de kerkleden gehouden om het benodigde startkapitaal voor de restauratie bij elkaar te krijgen. Het resultaat was dat er ruim *f* 51.000,- werd toegezegd. Er werd voortvarend te werk gegaan en de opdracht tot restauratie werd in 1974 gegeven aan de firma Flentrop te Zaandam. Als adviseur werd Dr. A.M. Vente uit Utrecht aangetrokken.

De orgelkas werd door Henk Boverhof opnieuw geschilderd in de originele oude, in de tijd van het ontstaan van het orgel in het Noorden gangbare, kleuren rood en goud met vleeskleurige engelen en opnieuw voorzien van bladgoud.

Na de restauratie van 1974

Op 25 oktober 1977 kon het orgel weer in gebruik worden genomen. In de bijeenkomst werd de orgelbespeling verzorgd door Marjan Doorn uit Meppel. De restauratie was mogelijk door financiële steun van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, provincie Drenthe, Gemeente Ruinerwold en het Anjerfonds.

Voor de orgelkas opnieuw werd geschilderd stonden op het linker paneel naast de speeltafel in sierlijk geschilderde letters de namen van de gevers vermeld:

“Dit orgel werd aan de gemeente geschonken in 1884 door de echte lieden W.K. Geerts en R.K. Reinders”

Dit opschrift is helaas verloren gegaan.

In 2011 is het hele binnenwerk van het orgel schoongemaakt en waar nodig zijn zaken vervangen en gerepareerd door Firma Flentrop uit Zaandam. Het orgel is toen 6 weken buiten gebruik geweest.
Op 4 september 2011 is het feestelijk weer in gebruik genomen met een concert, georganiseerd door Wim Geerts uit Epe, een nazaat van de schenkers van het orgel in 1883.
Tijdens dit concert is te midden van passende versiering het orgelschild nog een keer tentoongesteld.

De kerk van Berghuizen is in het uitzonderlijke bezit van een monumentaal barok Amoor-orgel, een van de oudste orgels van Drenthe, een waardevol bezit.

Lammert van der Heide, oktober 2016.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van het archief van de Gereformeerde Kerk te Berghuizen.